
حَجَّ تَجَلِّی گاہ توحید

بحثی در
فلسفہ عبادی و سیاسی حج

به ضمیمہ
فرہنگ لغات حج
(فقہی - تاریخی - جغرافیائی)

تألیف:

حضرت آیت الله سید عبدالجواد علم الہدیٰ خراسانی

علم الهدی، جواد. ۱۳۱۰ -

حج تجلی گاه توحید: بحثی در فلسفه عبادی سیاسی حج به ضمیمه فرهنگ لغات حج ... /

تألیف: عبدالجواد علم الهدی.

قم: رسول اعظم (ص)، ۱۳۸۸.

ISBN: 978-600-90694-1-5

۴۵۶ ص. ۵۸۰۰۰ ریال

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیما:

بحثی در فلسفه عبادی سیاسی حج به ضمیمه فرهنگ لغات حج ... - حج - فلسفه

خ ۷۳ / ۹ / ۱۸۸۸ BP

۱۳۸۸

کتابشناسی ملی: ۱۷۶۵۵۲۰

۳۵۷/۲۹۷

حج تجلی گاه توحید

تألیف: آیت الله سید عبدالجواد علم الهدی

ناشر: رسول اعظم ﷺ

تحقیق و بازنگری: سید محمدرضا علم الهدی

ویراستار: جعفر علی محمدپور - سجاد شمس اللهی

صفحه آرایی و طرح جلد: عبدالمجید طویانی

چاپ و نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۸

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۸۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۶۹۴-۱-۵

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مرکز پخش: قم، خیابان صفائی، کوچه آمار، پلاک ۲۷، انتشارات رسول اعظم ﷺ

تلفن: ۷۷۴۲۵۶۶ - فکس: ۷۷۴۲۸۶۶

فهرست مطالب

سخنی کوتاه: ۹

۲.۲. علت تشريع احكام ۲۸

پيش گفتار ۱۵

۲.۳. عوديت و شکرگذاری ۳۰

بخش اول:

فلسفۂ عبادی حجّ و علل تشریع آن ۲۱

■ فصل اول:

۲۳.....	تجلی فطرت در حج	■ فصل سوم:
۲۳.....	۱.۱. فلسفه تشریع حج	کعبه از چه زمانی معبد شد؟
۲۳.....	۱.۲. تجلی فطرت پاک زائر	۳.۱. اولین انسان، اولین بنا
۲۴.....	۱.۳. توجه به لقاء الله و اثرات آن	۳.۲. کعبه، محلّ عهد و میثاق
۲۵.....	۱.۴. احساس عشق و هراس	۳.۳. نقش ابراهیم خلیل علیّه در مراسم حج
۲۵.....	۱.۵. استفاده از فرصت و سلامتی	۳.۴. نزول فرمان دوم

■ فصل دوم:

■ فصل چہارم:

علت تشریع حج از جانب خداوند ۲۷

۲.۱. مقام خالق و مخلوق ۲۷

چرا کعبه در منطقه‌ای ناهموار و خشک قرار دارد؟ ۴۷

■ فصل هشتم:

- اول معرفت بعد لبیک ۷۷
- ۸.۱ معنای لبیک ۷۷
- ۸.۲ هم صدایی ملائکه با لبیک زائر ۷۸
- ۸.۳ انبیای الهی نیز به الفاظ گوناگون لبیک می گفتند ۸۰

■ فصل نهم:

- طواف در حج مقبول ۸۳
- ۹.۱ اهداف زیارت در حج ۸۳
- ۹.۲ آغاز طواف ۸۴
- ۹.۳ در طواف روی سخن با کیست؟ ۸۵
- ۹.۴ چرا طواف هفت دور است؟ ۸۸
- ۹.۵ بررسی در حدیث ۹۰

■ فصل دهم:

- مقایسه احکام حج و فکر انسان ۹۳
- فکر محدود و مصالح نامحدود ۹۳

■ فصل یازدهم:

- در اعمال حج چه قصدی لازم است؟ ۹۷
- ۱۱.۱ مسئله قصد و هدف ۹۷
- ۱۱.۲ تفاوت حج صحیح و حج مقبول ۹۷
- ۱۱.۳ حج مقبول از قول امام صادق علیه السلام ۹۸
- ۱۱.۴ راندن شیطان ۱۰۱
- ۱۱.۵ سر تراشیدن ۱۰۱

- ۴.۱ توجه به خدا و بس ۴۷
- ۴.۲ شرائط خاص زمانی و مکانی ۴۸
- ۴.۳ زائل کننده کبر ۴۹
- ۴.۴ جوابی متین از امیرالمؤمنین علی علیه السلام ۴۹
- ۴.۵ تخلیه دل از ماسوی الله ۵۲

■ فصل پنجم:

- سهل انگاری در امر حج نوعی کوردلی است! ۵۵
- ۵.۱ مداوای کور دلی ۵۵
- ۵.۲ علت عذاب شدن ۵۷
- ۵.۳ کافر به حج، کافر به خداست ۵۹
- ۵.۴ بی نیازی الهی ۵۹
- ۵.۵ کافر واقعی ۶۰
- ۵.۶ کلام رسول خدا صلی الله علیه و آله ۶۱

■ فصل ششم:

- اسراری که تاویل آنها را نمی دانیم ۶۳
- ۶.۱ محاسبه حسنات ۶۳
- ۶.۲ تحلیل احادیث ۶۶
- ۶.۳ چند نکته مهم ۶۹

■ فصل هفتم:

- حج مقبول چگونه حجتی است؟ ۷۱
- ۷.۱ تحصیل معرفت الله ۷۱
- ۷.۲ توجه زائر به نکات مهم ۷۲
- ۷.۳ موارد غفلت از یاد خدا ۷۵

■ فصل دوم:

- حج و امنیت سیاسی ۱۲۳
- ۲.۱. انسان، آزادی، سیاست و امنیت ۱۲۳
- ۲.۲. مراسم عبادی بی روح ۱۲۳
- ۲.۳. شواهدی از کتاب خدا ۱۲۴
- ۲.۴. امن، حریم و حرمت ۱۲۶
- ۲.۵. مکانی خالی از شرک ۱۲۶
- ۲.۶. حرکت توحیدی ابراهیم علیه السلام ۱۲۷
- ۲.۷. معنای امنیت سیاسی در سایه توحید ۱۲۸
- ۲.۸. مآذیات واقعی در معنویات ۱۲۸

■ فصل سوم:

- حج، گردهمایی سیاسی ۱۳۱
- ۳.۱. حج و سیاست ۱۳۱
- ۳.۲. آدم علیه السلام کارگزار حج ۱۳۲
- ۳.۳. پرستش گسروهی، ابتدایی ترین مراسم اجتماعی ۱۳۳
- ۳.۴. بهترین راه مبارزه با شرک و بت پرستی ۱۳۴

■ فصل چهارم:

- ابراهیم خلیل علیه السلام و تجدید بنای کعبه ۱۳۷
- ۴.۱. وضع کعبه و موحدین در دوران های قبل از اسلام ۱۳۷
- ۴.۲. دستور الهی به حضرت ابراهیم علیه السلام ۱۳۸
- ۴.۳. خصوصیات بنای ابراهیمی ۱۳۹

- ۱۱.۶. طواف زیارت ۱۰۲
- ۱۱.۷. استلام حجر و خضوع حاجی ۱۰۳
- ۱۱.۸. طواف وداع ۱۰۳
- ۱۱.۹. وقوف در صفا ۱۰۴
- ۱۱.۱۰. مروه، مروّت و انسانیت ۱۰۴
- ۱۱.۱۱. عمل به شرط، وفای به عهد ۱۰۵

■ فصل دوازدهم:

- فضیلت و ثواب و نتیجه دعا در حج ۱۰۷
- ۱۲.۱. غنای خدای کعبه و فقر ذاتی بشر ۱۰۷
- ۱۲.۲. آیا دعا بندگان مورد قبول خدا است؟ ۱۰۸
- ۱۲.۳. دعا اثر دارد ۱۰۹
- ۱۲.۴. ترغیب به شب زنده داری، توبه و طلب غفران ۱۱۰
- ۱۲.۵. امید در پیروان اهل بیت علیهم السلام ۱۱۱
- ۱۲.۶. حدّ فضل و کرم الهی ۱۱۳
- خاتمه بخش اول ۱۱۵

بخش دوم:

- فلسفه سیاسی حج ۱۱۷

■ فصل اول:

- تفسیر سیاست و مذهب ۱۱۹
- ۱.۱. نقشه های سیاسی و فرهنگی ۱۱۹
- ۱.۲. سیاست، نقاب فرمان روایان ۱۲۰
- ۱.۳. موحدین و جدایی دین از سیاست ۱۲۱

۷.۷. خطابه رسول الله ﷺ در مسجد الحرام ۱۶۰	۴.۴. بقای کلمه توحید و وحدت ۱۴۱
۷.۸. فرمان آزادی ۱۶۱	۴.۵. اثر ندای خلیل الرحمان ﷺ ۱۴۲
۷.۹. اظهار درد دل و ناراحتی ۱۶۲	۵.۱. طواف آدم ﷺ و سایر انبیاء ﷺ ۱۴۵
۷.۱۰. تنها شکسته شد ۱۶۳	۵.۲. اعلام عمومی ۱۴۷
۷.۱۱. خطابه رسول الله ﷺ در صفا ۱۶۴	۵.۳. تجدید بنای کعبه ۱۴۸
۷.۱۲. خاتمه بخش دوم ۱۶۵	۵.۴. شرح حال بعضی از انبیاء ﷺ ۱۴۸
بخش سوم: *	فصل ششم: *
چگونگی حج گزاری در دیروز و امروز ۱۶۷	حج در حکومت اسلام ۱۵۱
بخش چهارم: *	۶.۱. بنای حکومت اسلامی ۱۵۱
فرهنگ لغات حج ۱۸۹	۶.۲. عمره القضاء ۱۵۲
مقدمه ۱۹۱	۶.۳. ورود پیامبر ﷺ به مکه ۱۵۳
منابع و مأخذ ۲۴۷	فصل هفتم: *
فهرست آیات، روایات و کتب ۲۴۹	فتح مکه و شکستن بت ها ۱۵۵
	۷.۱. وضعیت اجمالی حرم ۱۵۵
	۷.۲. نیایش عصر جاهلیت ۱۵۶
	۷.۳. آغاز حرکت ۱۵۷
	۷.۴. اعلام امان ۱۵۷
	۷.۵. پرچم فتح اسلام روی حجون ۱۵۸
	۷.۶. تنزیه ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام ۱۵۹

سخنی کوتاه:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ (عليه السلام): اللَّهُ، اللَّهُ فِي بَيْتِ رَبِّكُمْ لَا تَخْلَوْهُ
مَا بَقِيَْتُمْ فَإِنَّهُ إِنْ تَرَكْتُمْ لَمْ تُنَاطِرُوا...^۱

خدا را! خدا را! در مورد خانه خدا، تا زمانی که هستید آن را خالی نگذارید که اگر
کعبه ترک شود مهلت داده نمی‌شوید.

با درود و سلام به پیامبران بزرگ الهی از آدم تا ابراهیم و از ابراهیم تا ختم
پیامبران حضرت محمد ابن عبدالله (صلی الله علیه و آله) و مولود کعبه امیرالمؤمنین و عترت پاک و
سالله نبوت و فرزندان فاطمه زهرا (صلوات الله علیهم اجمعین).

آنچه پیش رو دارید چکیده‌ای از تبلور جلوه‌های توحید در سرزمین وحی و
تبیین آثار یکتاپرستی در جوار خانه خداست که از آغاز زندگی بشر تا کنون، بزرگی و
عظمت آن چشم جهانیان را خیره نموده است؛ آن‌گونه که هیچ خانه‌ای برای
پرستش حضرت حق، عظیم‌تر و باشکوه‌تر از کعبه نیست. خانه‌ای که غیر از
انسان‌ها، جن و ملک نیز برگردد آن طواف می‌کنند و بهترین جایگاه عروج
انسان است.

۱. نهج البلاغه، فی وصیة له (عليه السلام) حين استشهاده نامه ۴۷.

کمتر کسی است که اهمیت خانه خدا، قبله مسلمین، را نداند؛ اما از آنجا که خداوند تبارک و تعالی حجّ این خانه را برای هر مکلفی لازم دانسته و بر هر مستطیع واجب کرده است و بیت الله الحرام را برای همه اهل عالم، جایگاه امن قراردادده است - چه اهل مکه باشد و یا اهل بادیه و صحرا، یا سرزمین‌های دوردست - عالمان مسلمان بر خود لازم می‌دانند که در هر عصر و زمان، آثار، برکات و اسرار این عمل عبادی سیاسی را با بیان و نوشتار خود، تبیین کنند تا هیچ اندیشمندی از آن غافل نمانده و هیچ شنونده‌ای عذر بی‌اطلاعی نیاورد.

در این سرزمین توبه آدم عليه السلام و عظمت نوح عليه السلام و خلقت ابراهیم عليه السلام و سطوت موسی عليه السلام و کرامت عیسی عليه السلام و جلالت و عبودیت حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم جلوه‌گر است؛ در یک جمله قلب همه عالم در این نقطه می‌تپد. در این وادی و در جوار این خانه، کوه، کاه و سلطان، عبد ذلیل شده و مردم یکپارچه در کنف حفظ الهی، آرام و مطمئن، در انتظار ظهور منجی عالم، حضرت حجة ابن الحسن المهدی (روحی و ارواح العالمین له الفداء) نشسته‌اند. چه زیباست که انسان در این میعادگاه عاشقان و تجلی‌گاه توحید خود را بشناسد و ایمان خود را عرضه نموده و بندگی را تجربه نماید. با طواف کردن دور کعبه تمام توجهش از مخلوق به خداوند عطف شود چه آنکه:

کعبه خود سنگ نشانی است که ره گم نشود

حاجی احرام دگر بند ببین یار کجاست

طواف این خانه مقدمه‌ای برای وصول به مقام جمال حق و سجود در پیشگاه او

است تا آنجا که جلوه‌های «قاب قوسین او ادنی»^۱ ظاهر شود و ندای «ادخلوها

۱. اشاره به نزدیک شدن نبی مکرم اسلام به خداوند در شب معراج دارد. اگرچه اصل معراج از اسرار بلند زندگی پیامبر است؛ ولی رهرو راستین آن حضرت باید خود را در سایه تعالیم ایشان هر چه می‌تواند به خدا نزدیک کند.

بِسْمِ اللَّهِ آمَنِينَ^۱ طنین انداز شود. این تجلی جمال حق باعث می شود که بنده هنگام حضور در کنار کعبه از مناجات با قاضی الحاجات سیر نشود و هر لحظه احساس کند که در اثر خشوع در برابر ربّ الارباب، همه وجودش مالا مال از محبت به خدا شده است. اکنون بنده می داند که اگر سودای شکرگزاری را در خاطر خود نپرورد و نفس سرکش را رام نکند و دست نیاز بر درگاه حضرت حق دراز ننماید، هرگز نمی تواند حق عبودیت را ادا کند و آیات مبارک قرآن را که پیرامون حجّ و طواف خانه خدا و افاضه از عرفات تا مشعر و حضور در قربانگاه است را درک کند. از این رو بهترین عمل، توجّه به مقام ربوبی حق و پیوستگی به مقام جمال و جلال اوست. بنده باید دقت کند که نه بندگی ناچیزش او را غرّه کند که از ساحت حضرت الله احساس بی نیازی کند و نه با چند خط مناجات، حریم ادب را بدرد و از خداوند طلبکار شود.

هر که با خود ببرد شوکت فرخنده دل

ببرد هوش ز هر سر که ز ره وامانده

خوش بود گر محک عشق بیاید به میان

تا سیه روی شود هر که در او غش مانده

فرّ و شوکت نخرند بر در محبوب که عشق

بر فروزد دل عاشق به کمین گاه سرشت

صورت عاشق و معشوق در این جلوه چو هست

ایسن چنین روح القدس بر تارکش تابیده است

انسان برای این که نگاهی صحیح به ارزش حجّ و اعمال و مناسک نماید؛ باید از رهنمودهای معنوی اهل بیت علیهم السلام استفاده کند و در پیچ و خم های این اعمال، رموز نهفته آن را بیابد و چون رهروی شکسته و خود باخته، راه را پیموده و کار را به انجام رساند؛ چرا که خاندان رسالت بیش از هر کس و هر قومی با این خانه آشنا بوده و با حضرت حق در کنار این خانه مناجات نموده اند.

اکنون آنچه پیش روی خود دارید؛ شمه ای از گفتار زیبای اهل بیت علیهم السلام است که ما را به زلال زمزم و عطیه کوثر هدایت می کنند. مجموعه حاضر در چهار بخش عمده عبادات، سیاسات، خاطرات مؤلف و فرهنگ نامه حجّ، همراه با معرفی برخی اماکن تاریخی و جغرافیایی سرزمین پر از خاطره حجاز تنظیم شده است. بسیاری از اماکن حجاز به مناسبت حضور پیامبر صلی الله علیه و آله در آن مواضع یا خاطره ای از آن حضرت یا به امر آن بزرگوار شرافت یافته و نشانه گذاری شده و یا مسجدی در آن مکان بنا گردیده است. هر چند در این زمان از بسیاری از آن مکانها جز نامی باقی نمانده؛ ولی برای اهل علم و عمل و علاقه مندان تحقیق در مسائل مختلف این سفر، این کتاب - انشاء الله - مفید و مورد استفاده خواهد بود. ضمن این که در نگارش و تدوین کتاب رعایت اختصار شده است و به همین دلیل این کتاب می تواند راهنمای همراه زائرین باشد.

در کتاب حاضر والد معظم حضرت آیت الله آقای حاج سید عبدالجواد علم الهدی (دام ظلّه) به موارد مهم و اصولی این سفر اشاره نموده اند ولی نسبت به احکام توضیحی داده نشده است. اصل این کتاب نوشتار مختصری در باب عبادات و سیاسات، به ضمیمه خاطرات معظم له و فرهنگ نامه به صورت جدا از هم تدوین یافته بود. ولی از آن جهت که مطالب به انضمام هم راحت تر قابل استفاده بود؛ تصمیم بر آن شد که هر چهار بخش یک جا آورده شود؛ لذا فاضل ارجمند جناب

آقای شیخ جعفر علی محمدپور ابتداء در تنظیم مطالب و ترتیب فصول و تیترهای مناسب و تهیه فهرست اعلام اقدامات لازم را نمود. پس از تنظیم مطالب، اینجانب با تحقیق و بازنگری جامع و اضافات و نیز ترجمه و تکمیل قسمتی از متن، تلاش کردم که تا حد امکان مطالب از دقت و اتقان کافی برخوردار باشد. بحمدالله این مجموعه پس از ویراستاری مجدد توسط جناب آقای شیخ سجاد شمس الهی به زیور طبع آراسته گردید که بدین وسیله از همه کسانی که در آماده سازی این اثر نفیس همکاری نموده‌اند تشکر و قدردانی می‌نمایم. امید است این تلاش ناچیز در پیشگاه حضرت حق، مقبول واقع شده و مرضی رضای صاحب کعبه گردد. در پایان از هرگونه نظر و پیشنهادی که موجب تکمیل این نوشتار شود استقبال خواهیم نمود.

وآخر دعوینا ان الحمد لله رب العالمین

حوزه علمیه قم - ربیع الثانی ۱۴۳۰

سید محمدرضا علم الهدی